

УДК 327 (529)

Білак П. П.

ТЕОРЕТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ НОВОГО ЕТАПУ В ТАЙВАНСЬКО-КИТАЙСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

У статті подано аналіз поточного періоду тайвансько-китайських відносин. Показано, що концепція «балансування–підкорення», розроблена Стівеном Волтом, є недостатньо адекватною для аналізу тайвансько-китайських взаємин, оскільки теперішня політика Тайваню щодо Китаю виходить за межі дихотомії «балансування–підкорення» і містить у собі елементи обох стратегій. Автор застосовує альтернативну концепцію хеджування, щоб показати причини та мотиви нової політики Тайваню стосовно Китаю.

Проблема відносин великих та малих держав і, відповідно, того, як і за якими критеріями держави обирають собі союзників, була і залишається об'єктом запеклих суперечок у теорії міжнародних відносин. Актуальність цієї проблеми обумовлена важливістю вироблення малими державами правильної стратегії поведінки щодо своїх великих сусідів. Найпопулярнішим підходом до вирішення цієї проблеми в теорії міжнародних відносин є дихотомія «балансування–підкорення сильнішому» (balancing–bandwagoning dichotomy), що її запропонував Кеннет Волтц і згодом розвинув Стівен Волт. К. Волтц вважав, що мала держава, зіткнувшись із переважаючою державою (чи коаліцією), може або підкоритися їй (bandwagon), або об'єднатися проти неї із іншою великою, проте слабкішою, державою чи коаліцією держав (balance). На думку К. Волтца, саме друга відповідь – балансування – є типовою поведінкою малих держав у міжнародних відносинах [23, 126–128]. Ця концепція впливає із поняття «баланс сили». Стівен Волт розвинув ідеї К. Волтца і трансформував ідею «балансу сил» на ідею «балансу загроз», оскільки вважав, що самої лише нерівномірності в розподілі сил між державами недостатньо для пояснення динаміки міжнародних відносин. Натомість, саме загрози визначають поведінку малих держав щодо великих держав [22, 17]. Теоретичні міркування С. Волта, ретельно вивірені і підтверджені солідним емпіричним матеріалом, стали ледь не догмою в теорії міжнародних від-

носин (принаймні, в політичному реалізмі). Але маємо і достатньо свідчень того, що теорія С. Волта занадто вузька й негнучка для опису і пояснення динаміки міжнародних відносин [1; 6; 11; 18; 25].

Актуальність теоретичного аналізу тайвансько-китайських відносин значною мірою обумовлена феноменальним зростанням Китаю. Тайвань, як і будь-яка інша держава в Східній Азії, має шукати належну відповідь на зростання китайської економічної та військової могутності. У випадку Тайваню, проблема ускладнюється тим, що між Тайванем і Китаєм точиться суперечка щодо суверенітету, для вирішення якої Китай не відмовляється і від потенційного застосування сили. Нова політика Тайваню щодо Китаю, розпочата з приходом до влади президента Ма Ін-цзю у травні 2008 р., становить неабиякий інтерес в цьому аспекті, оскільки вона має суперечливий характер, який не дає змоги однозначно класифікувати її ані як балансування, ані як підкорення домінуючій державі.

На думку С. Волта, відповідь малої держави на виклики залежить не від балансу сил, а від балансу загроз. Рівень загрози, яку одна держава становить для іншої, визначається сукупною міццю держави, географічною близькістю, наступальним потенціалом та агресивністю намірів [22, 5]. Виходячи з цих факторів, Китай безперечно становить загрозу для Тайваню. По-перше, сукупна міць Китаю швидко зростає і значно перевищує потенціал Тайваню. У 1988 р.

ВВП Китаю перевищував тайванський у 3,5 рази, те саме співвідношення зберігалось на 2000 р. Але станом на 2008 р. ВВП Китаю перевищує показник Тайваню вже в 11 разів [8]. Військовий бюджет КНР у 1989 р. був лише у півтора рази більшим військових витрат Тайваню, а в 2008 р. співвідношення становило 7 до 1 на користь Китаю [21]. По-друге, Китай знаходиться досить близько до Тайваню, і хоча водна перепона, що її становить Тайванська протока, досі є суттєвим оборонним фактором, її значення, проте, істотно знизилось внаслідок розвитку військових технологій. За деякими оцінками в південно-китайській провінції Фуцзянь сконцентровано до 1500 балістичних ракет, націлених на Тайвань [9]. Вони здатні уразити цілі на всій території острова і знищити тайванські військово-повітряні та військово-морські сили одним ударом. По-третє, в рамках програми модернізації Національно-визвольної Армії Китай особливу увагу приділяє розвитку саме наступальних озброєнь, спрямованих на забезпечення значної переваги над тайванськими збройними силами та на утримання США від активної участі в потенційному конфлікті [4; 5; 7]. По-четверте, китайська риторика щодо тайванської проблеми завжди містить у собі елементи залякування та примусу, Китай також не відмовляється від права застосовувати силу в разі загострення конфлікту. Більше того, з плином часу Китай висуває нові умови, за яких застосування сили стане можливим. Китайські стратеги вважають, що погрози застосування сили насправді зменшують ймовірність війни, оскільки зменшують вірогідність проголошення Тайванем незалежності, а отже, усувають потенційно найголовнішу причину військового конфлікту.

Згідно із С. Волтом, відповіддю на загрозу може бути як балансування, так і підкорення. Ймовірність того, що мала держава вибере підкорення, є особливо великою, якщо мала держава дуже слабка, якщо вона не має союзників та якщо велика держава є такою, що їй легко потурати [22, 173]. Проте, С. Волт вважає, що підкорення – дуже нечасте явище у міжнародних відносинах, адже балансування здатне краще обезпечити державу від несподіванок та помилкових розрахунків [22, 180].

За логікою С. Волта, Тайвань мав би однозначно балансувати Китай, адже останній становить пряму загрозу, а підстав для підкорення переважаючій державі (Китаю) в Тайваню немає, бо він – досить сильна держава та має надійного і потужного союзника – США. Крім того, для Тайваню підкорення Китаєві означатиме втрату суверенітету, і навіть критики С. Волта визнають, що за таких обставин балансування – обтяжлива необхідність [17, 93]. Проте реальність

тайвансько-китайських стосунків демонструє нам помилковість такого висновку. Попередники Ма Ін-цзю й справді проводили політику, яку можна назвати балансуванням, політика ж теперішнього лідера містить у собі елементи і балансування, і підкорення сильнішому. З одного боку, президент Ма Ін-цзю пішов на деякі важливі поступки Китаю: визнав принцип «одного Китаю» у вигляді «консенсусу 1992 року», відмовився від продовження спроб здобути членство ООН, погодився на встановлення прямих зв'язків між Тайванем та Китаєм, а також на тіснішу інтеграцію їхніх економік. Показовими є також відмова Ма Ін-цзю від запланованої зустрічі з Далай Ламою та відсутність з боку президента будь-якої критики на адресу китайського керівництва під час двадцятої річниці подій на площі Тяньаньмен [24]. З іншого боку, президент Ма Ін-цзю намагається зміцнити військову співпрацю зі США, санкціонує придбання американського озброєння і закликає до збільшення оборонного бюджету [2; 20].

Необхідність такої двоїстої стратегії для Тайваню обумовлена тим, що за умов невизначеності регіонального порядку у Східній Азії малі держави не можуть собі дозволити зближуватися з котроюсь з великих держав занадто близько. Для Тайваню необхідність певного підкорення і зближення з Китаєм викликана величезною залежністю тайванської економіки від китайських ринків, виробничих потужностей та інвестиційних можливостей. Інша причина – це збільшення розриву у військових можливостях двох держав на користь Китаю, що робить для Тайваню небезпечним проведення політики балансування в чистому вигляді. З іншого боку, Тайвань мусить зберігати певні елементи балансування, оскільки Китай становить загрозу для безпеки та самого існування Тайваню. Саме цим обумовлена співпраця з США та масштабні закупівлі озброєння.

Зважаючи на те, що емпіричні свідчення із практики міжнародних відносин у Східній Азії, зокрема з тайвансько-китайських взаємин, не підтверджують концепцію Стівена Волта, логічним є застосування альтернативних концепцій. Одна з них – концепція хеджування (hedging), яку особливо часто застосовують для аналізу відповідей, що їх дають держави Південно-Східної Азії на зростання Китаю. З точки зору С. Волта, ці держави мали б балансувати Китай, і в реальності всі вони більшою чи меншою мірою його балансують, але водночас і намагаються зблизитись із Китаєм та певною мірою визнають його першість [10; 12; 16].

Запозичений з фінансової діяльності, термін «хеджування» означає таку поведінку держави, коли вона за ситуації невизначеності намагається

ся мінімізувати ризики, переслідуючи політичні цілі, що матимуть взаємонеутралізуючий ефект [12, 163]. На відміну від концепції С. Уолта, яка передбачає для кожної держави тільки дві можливі стратегії поведінки, в концепції хеджування можливі стратегії держав утворюють спектр, крайніми точками якого є балансування та підкорення. Отже, концепція хеджування набагато гнучкіша, оскільки дає можливість задовільно пояснювати такі стратегії держав, які включають у себе елементи і балансування, і підкорення сильнішому. Більш того, сенс стратегії хеджування для малих держав якраз і полягає в тому, щоб уникнути ситуації вибору між двома цими протилежними і взаємовиключними стратегіями.

Політика тайванського президента Ма Ін-цзю щодо Китаю так само є стратегією хеджування. На відміну від політики попередніх тайванських президентів, які намагалися балансувати Китай, вона містить у собі елементи як балансування, так і підкорення. Необхідність збереження елементів балансування обумовлена загрозою, що її становить Китай. Щодо елементів підкорення, то вони не обумовлені безпосередньо китайською загрозою. Деякі дослідники критикують Стівена Волта за те, що він занадто вузько визначає «підкорення» як капітуляцію та ігнорує ситуації, коли малі держави «підкоряються» з метою отримати різноманітні вигоди або щоб зміцнити свою внутрішньополітичну легітимність [17, 79; 12, 161]. У випадку китайсько-тайванських відносин, причини, з яких Тайвань «підкоряється» КНР, є суто прагматичними – адже в обмін на символічні поступки Китаю в питанні, наприклад, «одного Китаю», Тайвань може отримати реальні вигоди – такі як преференції для тайванського бізнесу та розширення міжнародного простору. Так, з часу обрання президента Ма Ін-цзю у травні 2008 р. Тайваню вдалося досягти згоди Пекіна на участь Тайваню в роботі Всесвітньої Асамблеї з охорони здоров'я [14]. Так зване «дипломатичне перемир'я», запропоноване Тайванем і мовчазно підтримане Пекіном, дозволило Тайваню зберегти дипломатичні відносини із декількома країнами, що намагалися розірвати взаємини з Тайванем на користь Китаю [15]. Сторони ведуть переговори про створення спільного економічного простору, що вкрай важливо для зростання тайванської економіки [3]. Навіть на придбання Тайванем великої партії американського озброєння у кінці 2008 р. Пекін відреагував незвично м'яко.

Втілення стратегії хеджування дає змогу Тайваневі, з одного боку, користуватись благами взаємовигідних економічних відносин із Китаєм, а з іншого – вберігати себе від ризиків у сфері безпеки, пов'язаних із зростанням Китаю. В цьому сенсі тайванська стратегія є проявом

того, як «дилема безпеки» спрацьовує в глобалізованому світі, який характеризується глибокою економічною взаємозалежністю та необхідністю розвивати дво- і багатосторонню співпрацю в сфері безпеки.

А хеджування, як здається, ще тривалий час буде основою тайванської стратегії щодо Китаю. Оскільки однією зі складових цієї стратегії є підтримання тісних взаємин із США, то допоки американська військова присутність у регіоні зберігається, Тайвань матиме можливості для хеджування. Схоже, американська присутність ще тривалий час залишатиметься вагомим чинником у Східній та Південно-Східній Азії, зважаючи на зацікавленість країн регіону у факторі, що стримує Китай, а також беручи до уваги важливість для США підтримувати систему військово-політичних союзів по всьому світу. Отже, Тайвань у коротко- і середньостроковій перспективі матиме стратегічний простір для втілення концепції хеджування. За великим рахунком, іншого вибору у Тайваню і не залишається. Повернення до конфронтаційного балансування часів Чан Кай-ші або навіть до більш прагматичного підходу часів Лі Денхуея неможливо, зважаючи на економічну залежність Тайваню від Китаю та відставання першого в оборонній сфері. Підкорення ж Китаю в чистому вигляді (тобто об'єднання) також не є ймовірним, оскільки такий варіант розвитку подій украй непопулярний серед тайванських виборців згідно з результатами опитувань громадської думки [13; 19]. Взагалі, внутрішньополітичний чинник відіграватиме важливу роль у формуванні Тайванем своєї китайської політики. Тайванський виборець віддає перевагу підтримці статус-кво, а отже, він негативно сприйматиме як надмірне зближення з Китаєм, так і надмірне дистанціювання від нього. Це зрозуміли навіть у Пекіні, й у китайській риторичі заклики до негайного об'єднання поступилися місцем на користь закликів до прагматичної співпраці. Прагнучи схилити на свій бік тайванську громадськість, китайські лідери намагаються вести діалог навіть з пронезалежницькою Демократичною прогресивною партією (ДПП), яку раніше нещадно критикували. Пом'якшення китайського підходу пояснюється гірким досвідом Пекіна стосовно того, що силові заходи є контрпродуктивними щодо демократичного Тайваню і що для досягнення своїх цілей Пекінові треба достукатися до сердець навіть найбільш непримиренних прихильників незалежності Тайваню. Адже існує ймовірність, що наступні вибори на Тайвані виграє ДПП, ставлення котрої до зближення із Китаєм є скептично-настороженим, і тоді від сприйняття тайванцями Китаю залежатиме майбутнє двосторонніх відносин.

Висновки

У статті продемонстровано, що концепція Стівена Волта з її жорсткою дихотомією балансування і підкорення нездатна адекватно пояснити тайвансько-китайсько відносини. Відповідь з боку Тайваню на зростання Китаю включає в себе елементи і балансування, і підкорення, що суперечить ідеї С. Волта. Натомість, ця видима суперечність адекватно пояснюється концепцією хеджування. Так, Тайвань мусить «підкорятися» Китаєві щоб забезпечити еконо-

мічне зростання і добитися поступок від Китаю в питанні міжнародного представництва. Водночас, Тайвань збільшує військовий бюджет, підтверджує своє військове партнерство з США та нарощує озброєння. Показано, що така стратегія є вигідною для Тайваню, оскільки дає йому можливість забезпечувати свою безпеку без необхідності жертвувати економічним зростанням. Зроблено припущення, що Тайвань дотримуватиметься цієї стратегії в коротко- та середньостроковій перспективі.

1. Barnett M. N., Levy J. S. Domestic Sources of Alliances and Alignment : The Case of Egypt, 1962–1973 / M. N. Barnett, J. S. Levy // International Organizations. – 1991. – Vol. 45. – No. 3. – P. 369–395.
2. Chase M. S. Taiwan's Defense Budget Dilemma: How Much is Enough in an Era of Improving Cross-Strait Relations? / M. S. Chase // China Brief. – Режим доступу: www.jamestown.org/programs/chinabrief/single/?tx_ttnews[tt_news]=5061&tx_ttnews[backPid]=168&no_cache=1
3. ECFA crucial to Taiwan's competitiveness : SEF chairman // The China Post. – 2009. – June 28.
4. Erickson A. S. Chinese ASBM Development: Knowns and Unknowns / A. S. Erickson // China Brief. – Режим доступу: http://www.jamestown.org/programs/chinabrief/single/?tx_ttnews[tt_news]=35171&tx_ttnews[backPid]=25&cHash=31ceb95794
5. Erickson A. S., Chase M. S. China's SSBN Forces: Transitioning to the Next Generation / A. S. Erickson // China Brief. – Режим доступу : http://www.jamestown.org/programs/chinabrief/single/?tx_ttnews%5btt_news%5d=35120&tx_ttnews%5bbackPid%5d=25&cHash=f705c30ce6
6. Goh E. Great Powers and Hierarchical Order in Southeast Asia. Analyzing Regional Security Strategies / E. Goh // International Security. – 2008. – Vol. 32. – No. 3. – P. 113–157.
7. Holmes J. Asia : Target of PRC's Carrier Plan / J. Holmes // Taipei Times. – 2009. – February 10.
8. International Monetary Fund, World Economic Outlook Database 2009 // International Monetary Fund. – Режим доступу: http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/01/weodata/weorept.aspx?sy=2008&ey=2008&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=512%2C941%2C914%2C446%2C612%2C666%2C614%2C668%2C311%2C672%2C213%2C946%2C911%2C137%2C193%2C962%2C122%2C674%2C912%2C676%2C313%2C548%2C
9. Jennings R. China increases missiles pointed at Taiwan to 1,500 / R. Jennings // Taipei Times. – 2009. – February 15.
10. Kang D. C. China Rising : Peace, Power, and Order in East Asia / D. C. Kang. – N. Y. : Columbia University Press, 2007. – 274 p.
11. Kang D. C. Getting Asia Wrong : The Need for New Analytical Frameworks / D. C. Kang // International Security. – 2003. – Vol. 27. – No. 4. – P. 57–85.
12. Kuik, Cheng-chwee. Essence of Hedging : Malaysia and Singapore's Response to a Rising China / Kuik, Cheng-chwee // Contemporary Southeast Asia. – 2008. – Vol. 30. – No 2. – P. 159–185.
13. Lee S. 2009 State of the Nation Survey. Taiwan Searches for a Clear Policy Direction / S. Lee // Commonwealth Magazine. – Режим доступу : http://english.cw.com.tw/print.do?action=print&id=10742
14. Lisle J. de. Taiwan in the World Health Assembly : A Victory, With Limits / J. de Lisle // Brookings Institution. – Режим доступу: http://www.brookings.edu/opinions/2009/05_taiwan_delisle.aspx
15. Lugo Says Paraguay to Maintain Ties // Taipei Times. – 2008. – August 15.
16. Roy D. Southeast Asia and China: Balancing or Bandwagoning? / D. Roy // Contemporary Southeast Asia. – 2005. – Vol. 27. – No. 2. – P. 305–322.
17. Schweller R. L. Bandwagoning for Profit : Bringing the Revisionist State Back In / R. L. Schweller // International Security. – 1994. – Vol. 19. No. 1. – P. 72–107.
18. Schweller R. L. Rise of Great Power : History and Theory / R. L. Schweller // Engaging China. The Management of an Emerging Power / Ed. by Alastair Iain Johnson and Robert S. Ross. – L.; N. Y. : Routledge, 1999. – P. 1–31.
19. Taiwan Independence vs. Unification with the Mainland Trend Distribution in Taiwan (1994/12~2008/06) // Election Study Center National Chengchi University. – Режим доступу: http://esc.nccu.edu.tw/eng/data/data03-3.htm
20. Taiwan needs weapons from U.S. : president // The China Post. – 2008. – July 13.
21. The SIPRI Military Expenditure Database // Stockholm International Peace Research Institute. – Режим доступу: http://milex-data.sipri.org/result.php4
22. Walt S. M. The Origins of Alliances / S. M. Walt. – Ithaka: Cornell University Press, 1987. – 268 p.
23. Waltz K. N. Theories of International Politics / K. N. Waltz. – N. Y. : Addison-Wesley Publishing Company, 1979. – 185 p.
24. Wang F., Chang R. KMT caucus blocks Tiananmen resolution / F. Wang, R. Chang // Taipei Times. – 2009. – June 3.
25. Welch D. L. Bandwagon Images in American Foreign Policy : Myth or Reality? / D.L. Welch // Dominoes and Bandwagons. Strategic Beliefs and Great Power Competition in the Eurasian Rimland / Ed. by Robert Jervys and Jack Snyder. – N. Y. : Oxford University Press, 1991. – P. 85–111.

Pavlo Bilak

THEORETICAL INTERPRETATION OF A NEW STAGE IN TAIWAN-CHINA RELATIONS

The article analyzed the present stage of the cross-Strait relations between Taiwan and China. The concept of «balancing-bandwagoning» of Stephen Walt has been shown to be inadequate for the analysis of the Taiwan-China relations since the present Taiwan's mainland policy goes beyond «balancing-bandwagoning» dichotomy and incorporates elements of both strategies. The alternative concept of hedging is used to demonstrate the rationales and motifs of new Taiwan's mainland policy.